

Tuhoisin vieraslaji luonnolle on ihminen

KULTASAKAALI.

18.12.2019 12.12

RIIKKA KAIHOVAARA

”**HAITALLISET VIERASLAJIT** nielaisevat Pennsylvanian”, ”Mutanttirapu leviää Euroopan joissa”, ”Sakaali kolkuttelee jo Suomen rajoja”. Otsikot maalailevat uhkakuvia haitallisista kasvi- ja eläinlajeista, jotka uhkaavat alkuperäisluontoa. Vihollinen vyöryy rajojemme yli.

Puhe vieraslajeista muistuttaa usein sotaretoriikkaa, eikä sattumalta. Invaasioekologian isä **Charles Elton** muodosti tieteellisen maailmankatsomuksensa toisen maailmansodan Britanniassa. Hänen johtamansa tutkimuslaitos sai tehtäväkseen löytää tehokkaita keinoja hiirien, rottien ja kanien torjumiseksi, jotta kuningaskunnan tarkoin säännöstellyt ruokavarannot eivät menisi hukkaan.

Jyrsijöiden joukossa oli myös aggressiivisesti leviäviä eli invasiivisia lajeja. Elton siirsi työnsä kuvaston suoraan tieteeseen.

”Meitä eivät uhkaa vain pommit ja sota. On myös toisenlaisia räjähdyksiä, ja tämä kirja kertoo ekologisesta räjähdyksestä”, hän kirjoitti teoksessaan *The Ecology of Invasions by Animals and Plants*.

Eltonin kirja ilmestyi yli 70 vuotta sitten, mutta sen maailmankuva hallitsee yhä suhdettamme vieraslajeihin. Vieraslajit nähdään konnana, joka tunkeutuu pahat mielessä kotimaamme neitseelliseen luontoon. Ne horjuttavat olemassa olevaa järjestystä, luonnon tasapainoa. Uuden lajin, kuten kultashakaalin, ilmaantuminen aiheuttaa monissa selkäydinreaktion: se täytyy torjua, keinolla millä hyvänsä!

Parjaus ei ole täysin tuulesta temmattua, sillä osa vieraslajeista aiheuttaa suurta vahinkoa. Ne rikkovat ravintoketjuja, syrjäyttävät muita lajeja ja muovaavat elinympäristöjä uuteen uskoon.

Vieraslajit ovat levinneet uusille elinalueille nimenomaan ihmisen avustamina. Jos sinisorsa (*Anas platyrhynchos*) kuljettaa muuttomatallaan Suomeen vaikkapa järvissä viihtyvän hentokarvalehden (*Ceratophyllum submersum*), kyseessä on tulokaslaji.

Jos taas ihminen (*Homo Sapiens*) istuttaa puutarhaansa kurturuusun, joka leviää sieltä ympäristöön, kyseessä on vieraslaji. Taustaoletuksena on, ettei ihminen kuulu luontoon. Ihmisen kosketus tahraa lajin kuin lajin, tekee siitä väärän ja luonnottoman.

Erikseen on listattu invasiiviset eli haitalliset vieraslajit, jotka valloittavat elintilaa erityisen tehokkaasti. Monet luonnonsuojelijatkin pitävät vieraslajeja vakavana uhkana luonnon monimuotoisuudelle. Julkisessa keskustelussa toistuu väite, että vieraslajit olisivat syyppää kolmannekseen tai jopa 40 prosenttiin monimuotoisuuden katoamisesta maapallolla.

Kyse on nimenomaan väitteestä. Muutamakin luonnontieteilijä ja toimittaja on yrittänyt jäljittää luvun alkuperää. Sitä ei löydy. Löytyy viittauksia tutkimuksiin, jotka viittaavat toisiin tutkimuksiin. Lopulta tulee vastaan laskelmia, jotka on tehty äärimmäisen pienellä maantieteellisellä alueella tai lukuja, jotka kattavat vain häviävän pienen osan sukupuutoista. Väite on tieteellisesti hataralla pohjalla.

Koko ajatus vieraslajeista perustuu oletamaan, että olisi tarkkarajainen ja muuttumaton suomalainen luonto.

”Suomalaisen luonnon olemus on pääpiirteittäin ollut valmis muutamia tuhansia vuosia”, kirjoittaa toimittaja **Juha Kauppinen** kirjassaan *Monimuotoisuus – kertomuksia katoamisesta*.

Luonnon olemus? Valmis? Suomalainen luonto, sellaisena kuin me sen tunnemme, on ehkä ollut pääpiirteittäin olemassa parituhatta vuotta sitten. Valmis se ei ollut, eikä ole vielä. Luonto muuttuu jatkuvasti. Luonto ei tunnusta kansallisvaltioita, eikä tunne rajoja.

Kauppinen on valinnut ajankohdan ovelasti. Juuri noihin aikoihin ensimmäiset karhut tallustelivat Suomen niemelle. Sopiva elinympäristö, eli havumetsät, olivat vallanneet alaa vähän ennen. Kuka rohkenee väittää, että karhu olisi Suomen luontoon kuulumaton tulokaslaji?

Kuten niin usein ihmisen ja luonnon suhteessa, kyse on ajasta.

Puhutaan muinaistulokkaista, joista osa on levinnyt ihmisen mukana tuhansia vuosia sitten. Päivänkakkarat ovat keikistelleet keskuudessamme niin kauan, että tuntuvat jo alkuperäisiltä, Suomen luontoon kuuluvilta.

Historian perspektiivi paljastaa määritelmien mielivaltaisuuden.

Tutkija **Liisa Kaski** kirjoittaa artikkelissaan *Historialliset vieraslajimme* kuinka ”alkuperäisyys”, ”vieraus” ja ”tulokkuus” ovat historiallisesti ja ekologisesti höttöisiä käsitteitä, joita viljellään erityisen paljon pyrittäessä perustelemaan moraalisia päätöksiä – siis politiikkaa – ympäristösyillä.

Jaottelu alkuperäisiin ja vieraslajeihin hämärtää eettisen katseemme. Jollain hyvin alkukantaisella tasolla pidän esimerkiksi kanadanmajavan metsästystä hyväksyttävämpänä kuin kotoisan euroopanmajavan. Turkistarhoilta karannut minkki on kurja linnunpoikasia tappava peto, vesikolle olen valmis sallimaan saman. Puhumattakaan supikoirista, joiden lahtaaminen tuntuu helpommalta kuin vaikkapa kettujen.

Viime keväänä eduskunta nimesi supikoiran, minkin ja piisamin haitallisiksi vieraslajeiksi, joita saa metsästää lähes rajoituksetta ja ilman metsästyskorttia. Pesimäaikaisen rauhoituksen poistaminen tarkoittaa, että emojen tappaminen johtaa emoistaan riippuvaisten pentujen nääntymiseen hengiltä.

Muun muassa silloinen kansanedustajaehdokas, nykyinen kansanedustaja, **Mai Kivelä** (vas.) älähti asetuksen muutoksesta. Kivelän Facebook-sivulla purskahti käyntiin kiivas keskustelu vieraslajien tappamisesta.

Keskustelu oli oppikirjaesimerkki cityvihreiden ja syvän maaseudun taistelusta. Rintamalinjat olivat jyrkkiä, poterot syviä.

Vieraina pidetyt eläinlajit lietsovat suoranaisia tappofantasioita, joissa on nationalistisia kaikuja: ”Kaikki Suomen luonnossa vastaan tulevat supikoirat ja minkit tulee tappaa välittömästi, epäröimättä ja keinoja kaihtamatta”, eräs keskustelija kommentoi. Osa nimitteli supikoiria ”murhaajiksi”. Mainittiin jopa supikoirien ”julma ideologia”.

Keskustelussa toistui väite, että supikoira ”ei kuulu Suomen luontoon”. Kertomatta jäi, kuka tai mikä sen sanelee. Kuuluuko siili Suomen luontoon? Villikissat? Ihminen itse?

Jostain syystä esimerkiksi kotieläimiä ei mielletä vieraslajeiksi, vaikka ne kiistatta ovat ihmisen Suomeen tuomia ja alkuperäiseen luontoon kuulumattomia. Lehmät, lampaat ja vuohet eivät toki kirmaile luonnossa vapaana, mutta niiden vaikutukset ympäristöön ovat moninkertaiset mihin tahansa haitalliseen vieraslajiin verrattuna.

Puhumattakaan maailman laajimmalle levinneistä ”vieraslajeista”: riisistä, maissista, vehnästä ja soijasta. Nämä lajit ovat ihmisen avustuksella raivanneet tieltään valtaisan määrän alkuperäistä lajistoa, muuttaneet metsät pelloiksi.

Lämpimämmissä maissa kotieläimet voivat myös karata luontoon ja villiintyä. Maailmalla haitallisimpien vieraslajien joukkoon lasketaan muun muassa vuohi.

Vieraslajien listalla ei ole vain kasveja tai eläimiä, vaan joukossa on myös hyönteisiä, viruksia ja tauteja. Espanjansiruetana uhkaa puutarhakasveja, mäntyankeroainen talousmetsiä. Harvemmin tarkennetaan, kenelle haitta koituu. Haitallinen vieraslaji ei aina uhkaa luonnon monimuotoisuutta, vaan jonkun rahapussia. Laji voi päätyä haitallisten listalle jopa siksi, että siitä on esteettistä haittaa.

Vieraslajin ääneenlausumaton määritelmä on, ettei siitä ole suoraa hyötyä ihmiselle. Mutta onko hyödytön yhtä kuin haitallinen? Onko lajin suhde ihmiseen kaiken mitta ja määrä?

Tutkija Liisa Kaski muistuttaa, että on olemassa yksi eläinlaji, joka on sekä historiallisesti uhannut että joka hetki levittäytyessään tuhoaa luonnon monimuotoisuutta poikkeuksellisen rujosti:

”Jos vieraslajistrategiaa ohjaisivat rationaaliset syyt ja ekologia, muunlajisten vainoamisen sijaan keskittäisimme kaiken tarmomme tämän yhden kädellislajin tuottamien haittojen torjuntaan, korjaamiseen ja ennaltaehkäisyyn.”

Kenties meidän pitäisi aloittaa torjuntatoimet itsestämme?

Tätä mieltä on Sheffildin yliopistosta eläkkeelle jäänyt ekologi **Ken Thompson**. Kirjassaan *Where Do Camels Belong? Why Invasive Species Aren't All Bad* Thompson nostaa esiin ihmisen haitallisten vieraslajien tienraivaajana.

Pelkkä vieraslajien aiheuttama kilpailutilanne riittää harvoin nitistämään alkuperäisiä lajeja. Lajikatoa aiheuttavat ennen kaikkea elinympäristöjen köyhtyminen, pirstaloituminen ja tuhoutuminen. Invasiiviset lajit puhkeavat kukkaan ekosysteemeissä, jotka ovat jo vaurioituneet.

Esimerkiksi Kaakkois-Aasiasta kotoisin oleva kurturuusu leviää Itämeren rannoilla paksuina, läpitunkemattomina mattoina. Kurturuusu peittoaa avointen hiekkarantojen herkän lajiston, tukahduttaa rantakaurat ja merivehnyt. Mutta tuho oli alkanut jo ennen kurturuusua. Itämeren rehevöityminen ruokki rantojen umpeenkasvua, ihmistoiminta talloi alleen loput dyynit.

Vieraslajit eivät ole monimuotoisuuden katoamisen syy vaan seuraus.

Miten alkuperäiset, tiettyihin ympäristöolosuhteisiin sopeutuneet lajit voisivatkaan selvitä, kun olosuhteet itsessään ovat muuttuneet? Thompson kysyy.

Puhutaan antroposeenista, ihmisen ajasta. Antroposeeni kuvaa sitä, kuinka ihmisen vaikutus yltää kaikkialle. Ilmansaasteet, mikromuovi ja säteily leviävät sinnekin, minne ihminen ei ole

jalallaan astunut. Ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos sulattaa jäätiköitä ja kääntää merivirtoja. Ilmasto- ja kasvillisuusvyöhykkeet liukuvat uusiin paikkoihin.

Sää ja elinympäristöt ovat muuttuneet aina, mutta muutos on ollut niin hidasta, että lajeilla on ollut aikaa sopeutua. Nyt lajit eivät enää elä tietyllä maantieteellisellä alueella, vaan tietyissä ympäristöolosuhteissa, jotka voivat sijaita missä tahansa. Aika on ajanut paikan ohi.

Kun ilmasto lämpenee, lajit levittäytyvät uusille alueille. Suomessa esimerkiksi kettu on ilmaston lämmetessä hiipinyt yhä pohjoisemmas, kaventaen serkkunsa naalin elintilaa. Naalia on yritetty suojella metsästämyllä kettuja, mutta laihoihin tuloksin.

Kummalla lajilla on suurempi oikeus olemassaoloon? Pitäisikö meidän estää aiheuttamamme muutos vai hyväksyä se? Lajit pyrkivät sopeutumaan muuttuvaan ilmastoon. Jos ilmasto on jo muuttunut, eikö luonnon pitäisi antaa muuttua mukana?

Ilmastonmuutos horjuttaa rajaa vieras- ja tulokaslajin välillä. Jos ihminen muuttaa ilmastoja ja ympäristöä, ja muuttuneet olosuhteet houkuttelevat Suomeen uusia lajeja, ovatko lajit tulokkaita vai vieraita?

Viime kesänä riistakameroihin tallentui outo, keltaturkkinen koiraeläin: kultasakaali. Sakaalin leviäminen Suomeen herätti tunteita etenkin metsästäjissä ja keskustalaisissa. Metsästäähän kultasakaali samoja eläimiä kuin ihminen. Kilpailija siis.

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta sai sakaalin olemuksen puitavakseen. Keskustan valiokuntaryhmä ilmoitti välittömästi vaativansa sakaalin eliminoimista. Keskustelu vilisi ideologisesti värittyneitä ilmaisuja kuten ”luontainen levinneisyysalue”. Mutta mikä on kultasakaalin luontainen leviämisaalue? Se, jossa sakaali eli 20 vuotta sitten? 200 vuotta sitten?

Valiokunta linjasi mietinnössään, että kultasakaali on maamme alkuperäiselle lajistolle haitallinen vieraslaji, joten se on pidettävä poissa täältä.

On vain yksi mutta. Kultasakaali on tallustellut rajan yli omin tassuin, ei ihmisen tuomana. Näin ollen se ei ole vieraslaji vaan tulokaslaji, ja siten luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu.

Vieraslajit, erityisesti invasiiviset sellaiset, vaikuttavat selviytyvän erityisen hyvin ihmistoiminnan puristuksessa. Vieraslajit ovat muun luonnon vastaisku Homo Sapiensin ylivalloittajalle, botaanista ja animaalista itsepäisyyttä. Ja juuri sitä vastaan ihminen taistelee ennennäkemättömällä vimmalla.

Joskus torjuntatoimet aiheuttavat vakavaa haittaa muulle luonnolle. Yhdysvaltojen lounaisosissa on yritetty päästä eroon tamariskipensaista. Tamariskit pärjäävät eroosion köyhdyttämässä maaperässä ja ovat monin paikoin ainoita puuvartisia kasveja. Niitä on revitty irti juurineen, poltettu ja myrkytetty.

Vuosikymmenten kamppailun jälkeen keksittiin vihdoinkin tehokas keino: kuoriaisten toukat, jotka kaluavat pensaat paljaksi. Ikävä kyllä samoihin aikoihin kävi ilmi, että pikkulintu nimeltä pajusieppari käyttää tamariskejä pesä- ja levähdyspaikkanaan. Kun vieraslaji torjutaan, siepparit katoavat. Ja kuka tietää kuinka moni muu tamariskeihin mieltynyt laji.

Mitä kauemmin vieraslaji on ekosysteemissä kyläillyt, sitä enemmän se on ehtinyt luoda suhteita muiden lajien kanssa. Olennaisempaa kuin lajin alkuperä on sen rooli ekosysteemissä.

Koska olen kirjailija enkä ekologi, voin heittää ilmoille kerettiläisen kysymyksen: entä jos valloittajat ovatkin tulleet pelastamaan meidät?

On viitteitä siitä, että jotkut invasiiviset kasvit saattavat auttaa taistelemaan ilmastonmuutosta vastaan. Vieraslajien kansoittamat suot ja muut vetiset alueet sitovat enemmän hiilidioksidia. Ne voivat myös lisätä luonnon monimuotoisuutta. Moni invasiivinen laji kukkii myöhään syksyllä mehiläisten ja perhosten ilona, kun alkuperäiset, lyhyen kesän kukat ovat jo kuihtuneet. Ja niin edelleen.

Ehkä luonto pyrkii paikkaamaan ihmisen tekemiä virheitä, jos vain sallimme sen tehdä niin?

Ennen kaikkea on kyse ihmisen paikasta luonnossa. Ihmisen levittämät vieraslajit nähdään usein haitallisina, mutta ihmisen aktiiviset torjuntatoimet hyödyllisinä. Ihminen ei saisi siis vaikuttaa luontoon, paitsi kontrolloivasti.

Toisaalta myös vieraslajeja puolustava puhe heijastaa sitä tosiasiaa, että ihminen on tällä hetkellä suurin muutosvoima maapallolla. Riippumatta siitä, luokitellaanko lajit alkuperäisiksi tai vieraslajeiksi, suhtaudutaanko niihin syleillein vai torjuen, kyseessä on aina valinta, ihmisen valinta. Me päätämme, mitä lajeja haluamme ja minne.

Suhdettamme luontoon määrittelee edelleen paimenetiikka: maa on meille annettu ja tehtävämme on pitää siitä huolta. Vieraslajeja torjuessamme paimennamme karanneita lampaita takaisin karsinaansa.

Paimenetiikan mukainen ihminen on muun luonnon hallitsija, elämän ja kuoleman herra. Tällaista muun luonnon yläpuolelle asettumista voidaan pitää koko nykyisen ympäristökriisin alkulähteenä.

Voisiko ratkaisu löytyä nöyryytymisestä? Sen sijaan, että näkisimme vieraslajit vitsauksena, voisimme nähdä ne vihjeinä tekemistämme virheistä, tienviittoina syvempään itseymmärrykseen.

Pohjimmiltaan kyse on siitä, kuinka paljon ihminen saa luontoon vaikuttaa. Voimmeko luopua mielikuvistamme alkuperäisestä ja koskemattomasta luonnosta? Saammeko jättää jäljen? Voimmeko lakata pilkkomasta ja hävittämästä yksittäisiä osia luonnosta ja kääntää katseemme kokonaisuuteen, jonka osa itsekin olemme?

LUONTO IHMINEN ESSEET

Tweet

Tykkää 1,9 t. Jaa

Luonto katoaa silmiemme edessä